

YADA TAŞINDAN GARA NEF OYUNUNA

FROM YADA STONE TO GARA NEF GAME

Ebru BİRKAN AKHAN*

ÖZ: Eski Türkler, Türk lehçelerinde *cada, cada taş* olarak da bilinen yada taşıyla yağmur, kar ve diğer hava olaylarını gerçekleştirebileceklerine inanırlardı. *İktidar yolu açan taş*, geyik başlarında, su kuşlarında ya da yılan, öküz karnında bulunabilirdi. Bu bağlamda “yağmur yağdırma”, Türklerin mitolojisi incelendiğinde en eski motiflerden biridir. Eski Türk Kamlık Geleneği’nde Kam-Şaman-Baksı-Oyun tarafından hava olaylarını gerçekleştirmek için kullanılan yada taşı, ritüellerle zikredilir. Boratav, büyüklerin ve küçüklerin katıldığı törenleri, “*yağmur dualarıyla büyüklerin gerçekleştirdikleri*” ve “*Çömçe Gelin* gibi çocukların katıldığı oyunlar” olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. Günümüzde, ritüeller, yerini oyunlara bırakmıştır. Bu bağlamda Türk ili coğrafyasından Ön Asya’ya göç eden Beğdili boyuna mensup Hotamış Türkmenleri, yerleşik yaşantıda “**Gara Nef**” şeklinde adlandırılan ve büyüklerle oynanan bir oyunla yağmur ya da kar yağdırma işini “koyun kış” ı ile gerçekleştirmektedir. Konya Karapınar’a bağlı Hotamış Mahallesi’ndeki Türkmenler, atalarından öğrendikleri oyunu ikinci ya da akşam vakti oynamaktadır. Toprağa altı kuyu ve iki depo kazılır. İki kişilik oynanan oyunda kış sayısı sekizdir. Oyundaki materyallerin sayısı ikiliği gösterir. Kaybeden şahıs “gınavlar” ve kazanan “yağmur mu yağacak kar mı yağacak” şeklinde konuşur. Omuzdan arkaya en son atılan kış, yağmura denk gelirse bir yılan yakalanıp, öldürülür ve ateşte yakılır. Yanan yılanın temizleyici, arındırıcı vasfıyla karanlık aydınlığa dönüşecektir. Dualite tamamlanacaktır. Bu bir anlamda kâinata yaratılan bütün varlıkların iki kutuptan oluştuğuna işaret etmektedir. *Tam Yapılandırılmış Mülakat, Katılımcı Gözlem ve Doküman (İçerik) Analizi* metodları kullanılarak hazırlanan çalışmada, oyun şekille gösterilmiştir. Hotamış’ta Eski Türk Kamlık Geleneği’nin izlerinin devam ettiği anlaşılmıştır. Oyunda kullanılan kış sayıları da formelistik açıdan anlamlıdır. Konya’nın mitolojik veri haritasına bir bilgi daha aktarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yada Taşı, Yağmur, Kış, Yılan, Beğdili.

ABSTRACT: The ancient Turks believed that they could make it rain and snow and realize other weather events with the yada stone (the Originator Stone) also known as *cada, cada stone* in Turkish dialects. The stone that opens the way of power could be found in deer heads, water birds, or the bellies of snakes and oxen. In this context, when the mythology of the Turks is examined, “making it rain” is one of the oldest motifs. In the old Turkish Tradition of Kamlık, the yada stone used by Kam-Shaman-Baksı-Oyun to realize weather events is mentioned in rituals. Boratav has collected the ceremonies attended by adults and children under two titles: “the games performed by the adults with rain prayers” and “the games attended by children like *Çömçeli Gelin* (Bride with Ladle)”. Today, rituals have been replaced by games. Hotamış

* Dr.-Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Türk Dili Bölümü/Konya- ebirkan@selcuk.edu.tr (Orcid: 0000-0002-4218-8510)

Turkmens of the Begdili tribe, who migrated from the geography of the Turkish province to Asia Minor, fulfill the task of making it rain or snow with the "sheep kih" (sheep manure), with a game called "**Gara Nef**" in the settled life and played with the elders. Turkmens residing in the Hotamis Neighbourhood of Karapınar, Konya play the game they learned from their ancestors in the afternoon or evening. Six wells and two warehouses are dug in the ground. The number of kihs (manures) in the game played with two people is eight. The number of materials in the game also indicates duality. As a result, the person who lost "gırnavs" (makes cat sound), and the winner determine which weather event will be, with the formal phrase "Will it rain or snow". If the last kih (manure) thrown from the shoulder to the back targets the rain, then a snake is caught, killed, and burned in the fire. Darkness will turn into light with the cleansing and purifying nature of the burnt snake. So the duality will be completed. In a sense, this indicates that all beings created in the universe consist of two poles. In the study, prepared by using Full Structured Interviewing, Participant Observation, and Document (Content) Analysis methods, the game is indicated with a figure. It is understood that the traces of the Old Turkish Tradition of Kamlık continue in Hotamis. The numbers of kih (manure) used in the game are also meaningful in terms of formalism. It is aimed at transferring one more piece of information to the mythological data map of Konya.

Keywords: Yada Stone, Rain, Kih, Snake, Begdili.

Giriş

Türk tarihi ve mitolojisi ışığında eski Türklerin "yada" adı verilen bir taş ile yağmur, kar, rüzgar v.b. hava olaylarını gerçekleştirdikleri bilinmektedir.¹ Türk lehçelerinde² olduğu gibi Arap, Fars ve hatta Çin³ kaynaklarında da sözcüğün adı geçer (Öğreten, 2000).

Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* adlı eserinde, "yad?-yağmur taşı" ve "yadçı-büyücü, yağmur büyücüsü" kelimelerine işaret eder (Gabain (Akalin), 2003: 307). *Divanü Lûgati't Türk*'te de aynı sözcüklere "yat: taşlarla yağmur ve rüzgar için yapılan kamlık; yada taşı ile yapılan bir türlü kamlık, kahinlik" ve "yatçı" şekillerinde rastlanır (Kaşgarlı (Atalay), 1999: IV, 758-759)⁴.

¹ Bu konu hakkında bk: Öğreten, 2000; Kafesoğlu, 1997: 304; Esin, 2001: 116-117; Turan, 1930: 127; Togan, 2019: 148-140; Çoruhlu, 2010: 44-49; Boratav, 1994: 138-142; Roux, 2011: 136-137; Beydili, 2005: 599-600; Ögel, 1993: 275, 301, 313; İnan, 1998: 158-159, 480-481; Roux, 2011: 99-102, 126, 263; İnan, 1986: 160-165; Ziya Gökalp, 1976: 45; Boratav, 2001: 1221-1224.

² "Yada" kelimesi, Kırgız Türkçesinde "cayçı" kelimesi "güya cay taş yardımıyla havayı değiştirebilen yakarışçı" anlamına gelmektedir (Yudahin, 1998: 190).

³ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* adlı eserinde, "Türklerin ecdadına Allah'ın yağmur yağdırma kabiliyeti verdiği için Çin, İslam ve Hristiyan kaynaklarında sık sık zikredilmiştir" şeklinde bir bilgi vermiştir; Taberî, Mukaddesî ve Zeki Velidî Togan'a atıf yapmıştır. Ayrıca, Turan'ın St. Julien'i kaynak gösterdiği görülmektedir (Turan, 1930: 127-131).

⁴ Eserde "yatladı" şu şekilde açıklanmıştır: "Bir türlü Kamlıktır (kahinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgar estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırılırdı ve Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü" (Kaşgarlı,1999: III, 3). "yatçı yatladı=şaman yada taşıyla afsun yaptı" (Kaşgarlı,1999: III, 307-308).

Derleme Sözlüğü, Elbistan ve Afşin’de işletilen “çat” sözcüğünün anlamını “Çakıl, küçük yuvarlak taş” şeklinde kaydetmiştir (1993: II, 1087). Bu bağlamda Altay Türkçesinde “cada ve cada taş” kelimeleri dikkat çekicidir (Naskali ve Duranlı, 1999: 48). *Tarama Sözlüğü* ise “Eskiden usûlüne göre kullanınca yağmur yağdırdığına inanılan taş, yağmur taşı” şeklinde bir tanım vermektedir (Tarama Sözlüğü, 1996: 4189).⁵

Zeki Velidî Togan, “Allah’ın Türklere hâkimiyet tılsımı demek olan yede taşını vermiş olduğuna dair rivayetler de bu cümleye dâhidir” şeklinde bir açıklama yaparak (2019: 148-149) “iktidar yolu açan taş tıslımlı taş” tanımı kullanmıştır (2019: 1011). Abdülkadir İnan da yada taşının Türklere verilen sihirli bir taş olduğunu ifade ederek Togan ile müşterektir (1986: 160). Yada taşı üzerine çalışan araştırmacılar, yağmur, kar ve diğer hava olaylarının çeşitli ritüellerle gerçekleştirildiklerini ifade etmişlerdir (Kobyay, 2014; Demren, 2006; Kalafat, 2012: 514-516-541-554). “Yağmur yağdırma” en eski motiflerden biri olmalıdır (İnan, 1986: 160-165). Boratav, büyüklerin ve küçüklerin katıldığı törenleri şöyle çeşitlendirir:

a-Yağmur dualarıyla büyüklerin gerçekleştirdikleri ritüeller,

b-Çömçe Gelin (İnan, 1998, I: 480-481) gibi çocukların katıldığı oyunlar (1994: 138-142).

Bahaeddin Ögel, yada taşının geyik başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda, öküz karnından çıktığını nakletmiştir (1993: II, 275). Bu çalışma, Ögel’in kaydettiklerine örnek teşkil etmektedir. Beğdili ve diğer Türkmen boylarının yaşadığı Hotamış’ta (Birkan Akhan, 2021: 264-272) yağmur yağdırmak için hâlâ “Gara Nef-Kıh”⁶ oynanmaktadır. Koyun kıhı âdeta yada taşının görevini üstlenmiştir. *Tam Yapılandırılmış Mülakat, Katılımcı Gözlem ve Doküman (İçerik) Analizi* metotları uygulanarak oyun açıklanmaya çalışılacaktır.

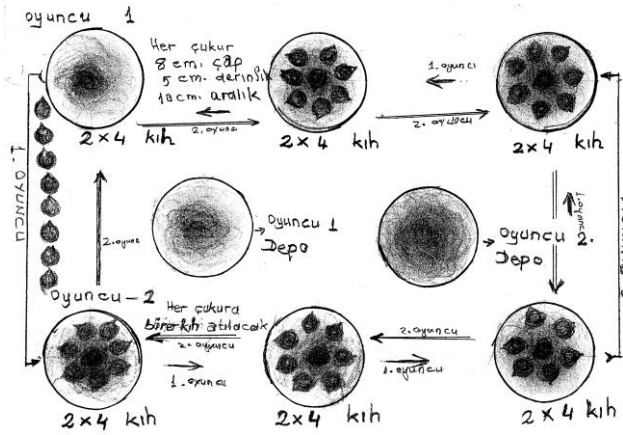
Gara Nef Oyunu

Gara Nef, Bozkır kültürünün (Kafesoğlu, 1997: 11-38-213-226) izlerini taşıyan Hotamış Türkmenleri (Birkan Akhan, 2021: 264-272) arasında ikindi vakti yağmur ya da kar yağdırmak için koyun kıhı ile oynanır. Beğdilli Haydaroğlu Haydar Akhan (KK-1) ve Hamdi Çınar ile (KK-2) yapılan derleme sonucu şu bilgiler elde edilmiştir:

Oyun, iki ile dört hatta altı büyük oyuncu arasında oynanır. Her oyuncunun üç adet kuyusu bir de deposu vardır. Çukurlar ve depolar, her oyuncu için ortalama sekiz santim çapında beş santim derinliğindedir. Depo olarak tanımlananlar diğer çukurların ortasına kazılır (Şekil 1).

⁵ Tarama Sözlüğü’nde yada taşıyla Atai’nin bir dörtlüğü verilidir. Şöyle ki: “O sâğar ki sihreyler ağılatmada/Meğer cevheri oldu seng-i seda” (Tarama Sözlüğü, 1996, VI: 4189).

⁶ KIH: Kelime, kığ, kığalak, kığı, kığıl, kıhak, kıki, kıkın, kıyak ve kıyığ şekillerinde de kullanılmıştır. Karaman’da “kih” biçiminde işletildiği tespit edilmiştir. Sözcük, İnsan dışkısı, pislik, el ve çevresi anlamlarına da gelmektedir (Derleme Sözlüğü, 1993: VIII, 2791).

Şekil 1.

İki kişi ile oynanan oyunda her bir kuyuda sekiz koyun kışı bulunur. Dört kişiyle oynanan oyunda ise oyuklardaki kış sayısı yediye üşer. Oyuk sayısı altıdır. Oyuncuların üç kuyuda yirmi dört kışı bulunur. Oyuna başlayan oyuncu seçildikten sonra kendi hanesindeki ilk kuyudan sekiz kış alır. Karşı tarafın çukurlarından başlamak üzere kendisine de birer kış koyar. Son kuyuya atılan kışın sayısı eğer çift ise onu ve çukurlardaki bütün çift kışları kendi deposuna alır. Rakibinin deposunda kış var ise ondan da iki kış toplar. Rakip için de aynı sistem geçerlidir.

Oyun, rakiplerden birinin deposu karşısındakine geçinceye kadar devam eder. Depo boşalınca adına "gırnavlama" denir. Neticede kazanan kişi elindeki kışları sağ omuz başından başlamak üzere arkasına bir kış atar. Her atış esnasında sırasıyla "yağmur mu yağacak kar mı yağacak" şeklinde sorar. Omuzdan en son kış atılırken sıra yağmura gelmişse bir yılan bulunup öldürülür. Yılan ölüsü ateşte yakılarak oyun tamamlanır.

Eski Türkler, kainatı, yaşam şekillerini, pratiklerini inançlarına, bilgilerine, tecrübelerine ve hayal dünyalarına göre biçimlendirmişlerdir. Gara Nef oyunu da inancın pratiğe aktarılmasıdır. Evren, Eski Türk Kamlık Geleneği'ne göre şekillenmiştir. Bu bakış açısıyla İslâmiyet öncesi Türklerin kültüründe renklerin kullanımı Kozmogoni ve yansımasıyla ilgilidir (Çoruhlu, 2010: 203-216; Taş, 2002: 10-18).

Tarihi seyir içerisinde Türkler, renklere pek çok sembolik anlamlar yüklemiştir (Genç, 2007: 389-438; Çoruhlu, 2010: 203-216; Ögel, 1995: II, 256-262). Ziya Gökalp de "Türklerde ikili tasnif iki türlüdür. Birisi, Çinlilerin Yang ve Yen gibi eşyayı gayr-ı müsavi iki tabakaya ayıran Ak ve Kara tasnifidir" demiştir (1976: 53). Bu sınıflandırmanın "karanlık ve aydınlık"a yani karşıtlığa işaret ettiği anlaşılır (Gökalp, 1967: 53; Öztürk, 2009: 1001; Bonnefoy, 2018: 683).

Bonnefoy, Kara kelimesiyle bağlantılı olarak *Su yang (bilhassa nehir anlamında) hemen tüm kavimlerde bir yılan veya ejderha olarak tasarlanma*

özeliğine sahiptir” şeklinde açıklama yapar (2018: 684). Beydili ise “mitolojik görüşlerde, yılan ayrıca yer ve suyla bağlantılandırılır” biçiminde bir bilgi verir (2004: 616).

Gara Nef oyununda toprağa ait kara yılanın öldürülmesi, hem karanlığı sonlandırma hem de yeniden bir aydınlanmaya denktir. Beğenç’ e göre Anadolu mitolojisinde merkez fikriyle tanınan, aynı zamanda yeraltında sonsuz hayat bitkisine dokunarak dirilen yılan, Hotamış’ta da yağmur yağdırır. Tabiatı gereği kışın yeraltında uyuyup ilkbaharda tekrar yeryüzüne çıkar ve gömlek değiştirir. Hareketleriyle yeniden dirilmeyi ifade eder (1967: 72-73). Bu minvalde kült olarak kabul edilen ateşin birçok vasfı bulunur (Dilek, 2007). Kih oyununda da yılanın yakılması ateşin arındırıcı ya da temizleyici özelliğiyle eş değer tutulabilir. Yağmur, aydınlık ve bereket demektir. Türklerin kâinatı ifade ederken kullandıkları sayılarda yine inançları doğrultusunda şekillenmiştir. Mikrokosmos makrokosmosun yansımasıdır.

İki farklı kutuptan oluşan dünya, ikili tasnife göre adlandırılmıştır (Esin, 2001: 19). Evren, sayı ve renklerle donatılmıştır. Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş* adlı eserinde ikili tasnifi “Evenselci Dikotomi: İki Ana İlkeye İndirgenmiş Âlem Düzeni” şeklinde tanımlamaktadır (2001: 19-38). Bu bağlamda dört ana yön ve buna bağlı olarak kainatın bütün unsurları sayılarla bütün olarak görülmektedir (Çoruhlu, 2010: 203-226). Dolayısıyla, Gara Nef oyunundaki kih sayılarının da sembolik anlamları olduğunu düşünmek mümkündür.

Bonnefoy, çift sayıların tekrardan ibaret olduğunu teklerin ise sıralamayı sağladığını ifade eder (2018: 692). Kih oyunundaki çift sayıları elde eden kişi, yağmur ya da kar yağdırma hakkına sahip olarak hava olaylarında döngüyü devam ettirecektir. Kuraklık yağmurla sonlanacaktır. Bir anlamda dikotomi görülmektedir. Kâinatta yaratılan her şeyin bir zıttı vardır. Bu da ikiliğe yani ying-yang’a işaret eder. Schimmel, iki sayısı için *kutupsallık ve bölünme’yi* kaydeder. Ayrıca, “*Dinsel geleneklerde 2, ayrılma, mutlak ilahi birlikten ayrı düşme anlamına gelir ve böylece de yaratma sözcüğüyle bağlantılı bir sayıdır*” demektir (2000: 57-59). Yedi sayısı, *Bilgeliğin Sütunları* şeklinde tanımlanmıştır (Schimmel, 2000: 140). Sonuçta, yedi ve yedinin katlarının yolu yine ikiye çıkmaktadır.

Oyundaki Nef kelimesi, Arapça kökenli olup “*menfaat, fayda, kâr, çıkar*” anlamları taşımaktadır (Develioğlu, 1995: 817). Şemsettin Sami de ise “*faide, yararlı, kârlı*” mânâları mevcuttur (1989: 1449). *Divanü Lûgati’t Türk*’te “kara-yağ” sözcüklerine karşılık “neft” açıklaması görülür (Kaşgarlı, 1999: III, 222-18). Ayrıca “kara”nın karanlığa eş değer olduğuna rastlanır (Kaşgarlı, 1999: IV, 265-266). Neft, *Türkçe Sözlük*’te “1. Organik maddelerin ayrışmasında oluşan tutuşur sıvıların birçoğuna verilen ad. 2. Çoğunlukla boyacılıkta kullanılan, petrol türevlerinden bir çeşit yağ, neft yağı” biçiminde yazılıdır (Türkçe Sözlük, II, 1642). Böylece “Neft”in yılanı işaret ettiği de

muhtemeldir. Gara Nef, oynandığında aydınlık elde edildiğinde fayda ve kar sağlanmaktadır.

Sonuç

Türk ili topraklarında Bozkır kültürünü yaşayan Türkler, Ön Asya'da da yaşam şekillerini devam ettirmişlerdir. *Demir işleme, hayvan besleme* (Kafesoğlu, 1997: 11-38-213-226) gibi özellikleri taşıyan bu kültür dairesi, Eski Türk Kamlık Geleneği de içermektedir. Hotamış Beğdili Türkmenleri tarafından yağmur yağdırmak maksadıyla büyükler tarafından oynanan Gara Nef oyunu, mezkûr kültürü hem inanç hem de yaşam şekli açısından temsil eder.

Pertev Naili Boratav tarafından oyuncu davranışları dikkate alınarak yapılan tasnife göre Gara Nef, "Katışimli Oyun" dur. İçerik itibariyle hem törelik hem utmalı hem de taşlıdır (1994: 235-236). İkinci vakti, karanlığa işaret ederken kış sayıları da anlamlıdır. İki ve ikinin katları bir anlamda aydınlık-karanlığı göstermektedir. Dualitenin tamamlanması için oyunun oynanıp sonunda kara atfedilen yılanın öldürülerek yakılması gerekir. Ateş, karanlığın temizlenmesine yardımcıdır. Oyunda kullanılan kış, geçmişte yağmur yağdırmak maksadıyla kullanılan yada taşının görevini üstlenmiştir. Ritüel, zamanla oyuna dönüşerek canlılığını korumuştur. Netice itibariyle Gara Nef oyunu, Eski Türk Kamlık Geleneği'nin hâlâ Hotamış'ta yaşadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Beğenç, C. (1967). *Anadolu mitolojisi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Beydili, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük* (çev.: Eren Ercan). Ankara: Yurt- Kitap Yayın.
- Birkan Akhan, E. (2021). Hotamış'ta yılcancık ocağı. *Halk Kültüründe Sağlık*, (ed.: Ömür Ceylan), 264-272, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Bonnefoy, Y. (2018). *Dinler ve mitolojiler sözlüğü 2*. (çev.: Levent Yılmaz). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Boratav, P. N. (1994). *Türk halk bilimi II. 100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2001). "İstiska". *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: M. E. B. Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2010). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Demren, Ö. (2006). Yağmur yağdırma ritüeli çerçevesinde Ortaköy yağmur duası. *Türkbilig*, 12, 76-92.
- Derleme sözlüğü*. (1993). II, VIII, Ankara: TDK. Yayınları.
- Develioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilek, İ. (2007). Sibiryâ Türklerinde ateşle ilgili inançlar, törenler ve bazı efsaneler. *bilig*, 43, 33-54.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Gabain, V. A. (2003). *Eski Türkçenin grameri*. (çev.: Mehmet Akalın). Ankara: T.D.K. Yayınları: 532.
- Genç, R. (2007). *Makaleler*. (hızl.: E. Semih Yalçın vd.), Ankara: Berikan Yayınevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve incelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Y. (2012). *Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak halk inançları hattı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kaşgarlı Mahmud. (1999a). *Divanü lugati't türk tercümesi III*. (çev.: Besim Atalay). Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud. (1999b). *Divanü lugati't türk dizini "endeks" IV*. (çev.: Besim Atalay). Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Kobyay, E. Ş. (2014). *Türkiye'de yağmur törenleri ve yağmurla ilgili inanışlar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Naskali, E. G. - Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe sözlük*. Ankara: TDK. Yayınları.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öğreten, A. (2000). Türk kültüründe 'yada taşı' ve XVII yüzyıl sonu Osmanlı Rus savaşlarında kullanılması, *Bellekten*, 241, 863-900.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Ankara: Phoenix.
- Roux, J. P. (2011a). *Eski Türk mitolojisi*. (çev.: Musa Yaşar Sağlam), Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Roux, J. P. (2011b). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. (çev.: Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların gizemi*. (çev.: Mustafa Küpüşoğlu), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şemsettin Sami. (1989). *Kâmûs-ı türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tarama sözlüğü VI* (1996). Ankara: TDK Yayınları.
- Taş, İ. (2002). *Türk düşüncesinde kozmogoni-kozmoloji*. Konya: Kömen Yayınları.
- Togan, Z. V. (2019). *Umumî Türk tarihine giriş, en eski devirlerden 16.asra kadar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Turan, O. (1930). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Türkçe sözlük 2*. (1999). Ankara: T. D. K. Yayınları.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız sözlüğü*. (çev.: Abdullah Taymas). Ankara: TDK. Yayınları.
- Ziya Gökalp (1976). *Türk töresi*. (hızl.: Hikmet Dizdaroğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Haydar Akhan, Konya 1943, Üniversite Mezunu, Emekli. (Görüşme:11.09.2018)

KK-2: Hamdi ınar, Konya 1945, İlkokul Mezunu, Su Tesisatçısı. (Görüşme:
17.06.2019)

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*